

4. Асмус В.Ф. Чтение как труд и творчество [Текст] / В.Ф. Асмус // Вопросы теории и истории эстетики. Сб. статей. – М.: Искусство, 1968. –С. 62-63.

УДК 374

DOI 10.33514/1694-7851-2021-1-257-259

Абдыразак кызы Машхура

Эл аралык Кувейт университетинин араб тили, лингвистика жана педагогика кафедрасынын магистранты
Абдыразак кызы Машхура
магистрант кафедры арабского языка, лингвистики и педагогики
Международного Кувейтского университета
Abdyrazar kyzy Mashkhura
Graduate student at the Department of Arabic Language, Linguistics and Pedagogy
International Kuwait University

АРАБ ГРАММАТИКАСЫНДАГЫ МЕКТЕПТЕР (КУФА МЕКТЕБИ)

ШКОЛЫ С АРАБСКОЙ ГРАММАТИКОЙ (ШКОЛА КУФА)

SCHOOLS WITH ARABIC GRAMMAR (KUFA SCHOOL)

Аннотация: Бул макаланын изилдөөсүндө араб тилинин грамматикасынын пайда болушуна, өнүп өсүүсүнө жана инклюзивдик билим берүүгө белгилүү ислам аалымдарынын, окумуштуулардын жана ойчулдардын кошкон салымы жөнүндө анализ жүргүзүлөт. Тактап айтканда араб грамматикасындагы Куфа мектебинин өмүр таржымалы, аалымдары жана Басра мектебинен айырмачылыктары жана инклюзивдик билим берүү тууралуу сөз болот. Изилдөөнүн натыйжасында араб грамматикасына салым кошкон аалымдар жөнүндө да кыскача айтылды.

Аннотация: В данной статье анализируется вклад известных исламских ученых и мыслителей в формирование и развитие грамматики арабского языка. В частности, биография куфинской школы арабской грамматики, ее учёных и ее отличия от басрской школы. В результате исследования были также кратко упомянуты ученые, которые внесли свой вклад в грамматику арабского языка.

Annotation: The present article analyzes the contribution of famous Islamic scholars and thinkers to the formation and development of the grammar of the Arabic language. In particular, the biography of the Kufa school of Arabic grammar, its scholars, and its differences from the Basra school. As a result of the study, scholars who contributed to the grammar of the Arabic language were also briefly mentioned.

Негизги сөздөр: тарых, эрежелер, терминдер, инклюзивдик билим берүү.

Ключевые слова: история, правила, термины, инклюзивное образование.

Key words: history, rules, terms, inclusive education

Ар бир нерседе эреже, тартип жана ыкма бар сыяктуу ар бир тилдин да өз эрежеси, тартиби жана ал тилде сүйлөө ыкмасы болот. Араб тили да башка тилдер сыяктуу сөзгө өтө бай жана баалуу болгондуктан ал тилде эрежеси менен сүйлөгөн адам ырахат менен сүйлөйт. Инсан араб тилинде сүйлөгөндө кудум эле математикалык формулаларды колдонуп сүйлөгөндөй туюлушуна бирден-бир грамматика (Нахв) илим жардам берет. Себеби, араб тилиндеги грамматика (нахв) илими сөздөрдүн аягындагы аракеттерди² үйрөтүүчү илим. Ал эми, араб тилиндеги сарф илим – сөздөрдүн түзүлүшүн жана куралышын үйрөтүүчү илим. Бирок, биздин бул макаладагы темабыз араб тилинин грамматикасынын пайда болушу тууралуу сөз кылмакчыбыз.

² Фатха, касра жана домма.

Араб тилинин грамматикасы нахви илими деп аталып калышы тууралуу бир канча ойлор бар. Алардын бири Нахв арабтардын нукура сөзү деп айтышат. Ал эми чыгыш тануучулар, Нахви Сирия тили аркылуу Гректерден келген деген ойду айтышат. Имам Али Абул Асвад ад-дуалийге сөздүн ээсин, баяндоочун жана аракеттерин үйрөткөндөн соң, ага “ Ушунун изи менен жүргүңүз”(1, 18-бет) деп айткан.

Араб тилинин грамматикасынын эң алгачкы аалымдары Имам Али бин Аби Толиб (хижрий жылы боюнча 49-жылы каза болгон), Абул Асвад ад-Дуалий (хижрий жылынын 69-жылы каза болгон), Насыр бин Аасым аль-Лайсий (хижрий жылынын 89-жылы каза болгон) жана Абдурахман бин Хирмиз (хижрий жылынын 117-жылы каза болгон).

Ал эми, жогоруда айтылгандай Грек тилинен да кээ бир сөздөр араб тилине кирген. Бирок, нахв сөзү араб тилинин нукура сөзү болуп, “Нахв” деген сөзү хижрий жылынын 2-кылымда термин болуп калыптанган.

Нахв сөзүнүн сөздүк мааниси “жак, тарап” деген маанини билдирет (2, 653-бет). Терминдик мааниси “ Сөздөрдүн аягындагы аракеттерди үйрөтүүчү илим”.

Биз бул макалада араб тилинин өсүп-өнүп, изилдөөлөр терең изилденип жана окулган мезгил, аалымдар жана араб тилинин грамматикасын үйрөткөн мектептер тууралуу жана инклюзивдик билим берүү жонундо сөз кылмакчыбыз. Араб тилини үйрөткөн эки мектеп бар. Алар Басра жана Куфа мектептери³. Бул эки мектептин аталышы Ирак мамлекетинин Басра жана Куфа шаарларына таандык. Бирок, биз бул жерде Куфа мектебине, анын өзгөчөлүктөрүнө жана чыгаан окумуштууларына токтоло кетебиз.

Куфа жана Басра мектептеринин ар биринин араб грамматикасы тууралуу өз ойлору жана айырмачылыктары бар.

Араб тилинин грамматикасынын Куфа мектебинин (багытынын) чыныгы башталышы Кисайи жана анын шакирти аль-Фаро экөөбү менен башталат. Бул экөө Басра багытынан айырмаланып араб грамматикасынын негиздерин иреттешип кайрадан түзүп чыгышкан. Ошентип, Куфа мектеби пайда болгон. Бирок, бул эки окумуштууга чейин бир канча аалымдар Куфа мектебинин пайда болушуна салым кошукан.

Ислам тарыхында Ирак мамлекетинин Куфа жана Басра деген илимге эң бай шаарларынан болгон. Куфа шаарында илим алып же жашап, араб тилинин грамматикасына салым кошкон илимпоздорду куфалыктар деп аташкан. Алар өзүлөрүнүн ой-толгоолорун жана көз караштарын айтып грамматика илиминде “Куфа мектебин” башкача айтканда багытын, жолун түптөшкөн.

Куфа мектебинин жаралышы Аби Жаафар ар-Руаси жана анын шакирттери аль-Кисайи жана аль-Фаройден башталат. Грамматика илиминин дагы бир окумуштуусу Саалаб: “ Куфалыктардын грамматикасындагы эң алгачкы китеп “ат-Тасгир” китеби” экенин айткан.

Ар бир мектептин аалымдары, тарапташтары жана окуучулары болгон. Алар ошол мектептин өнүгүшө ар тараптуу кызмат кылып келишкен. Куфа мектебинин эң үлкөн аалымдарын эскере кетсек. Алар:

1. Ар-Руасий: ал Абу Жаафар Мухаммад бир аль-Хасан. Анын башы чоң болгондуктан лакабы ар-Руасий деп аталаган. Куфа шаарында чоңойгон. Басра шаарындагы аалымдар илим алган. Кийин Куфа шаарында отурукташып, грамматика илимине тереңдеп кирген. Авасын Муаз менен биргеликте иш алып барган. Ал грамматика илиминде жол башчы, тил илиминде чыгаан окумуштуу болгон. Ал грамматика илиминде “Аль- Файсол” аттуу китепти жазган. Атактуу аалым Сибавейх өзүнүн чыгармачылыктарында Басра мектебинин аалымдарынын китептеринен пайдаланган сыяктуу анын китебинен пайдаланган. Анын китеби Куфа шаарында грамматика илими боюнча эң биринчи китеп болуп саналат. Халифа Рашид доорунда Куфа шаарында көз жумган (3, 6-том, 2486-бет).

2. Муаз ал-Хараа: ал Абу Муслим. Тытылып кала турган кийимдерди сатканы үчүн ал-Хара лакабы ага койулган. Ар-Руасийдин авасы. Муаз ал-Хараа инисинин баласы ар-

³ Мектеп – багыт, жол деген маанини билдирет. Араб тилинде Мазхаб деп айтылат.

Руасий менен чогуу грамматика илиминин үстүндө иштеген. Куфа шаарында жашаган. Тарыхчылар аны араб тилинин морфологисынын түзүүчү деп айтышат. Хижрий жылы боюнча 187-жылы Куфа шаарында каза болгон (4, 8-том, 483-бет).

3. Аль-Кисайи: ал Абу аль-Хасан Али бин Хамза. Бул түпкүрүлүгү перс болгон. Аль-Кисайи деп аталып калыш лакабын сурашканда: “Анткени, ал калың кара кийим кийчү экен. Куфа шаарында хижрий жыл санагы боюнча 119-жылы туулган. Кичине маалындан баштап каарылардын курстарына катышкан. Чоңойгондо грамматика илимин үйрөнгөн. Андан соң грамматика илимине тереңдеп кирип, Муаз ал-Харранын чыгармачылыктарын окуп чыгып чоң окумуштуулардын катарына кирген. Анын грамматика илиминде көптөгөн китептери бар. Ал өзүнүн мезгилинин эң атактуу адабиятчыларынан болгондуктан, аны Халифа Харун ар-Рашид уулуна адабиятчы кылып алган. Халифа Харун менен Иранга болгон сапарында ажалы жеткенин сезет. Бир аз убакыттан кийин хижрий жыл санагы боюнча 189-жылы каза болгон.

Жогоруда айтылган аалымдар сыяктуу көптөгөн окумуштуулар араб тилинин грамматикасын, морфологиясынын, синтаксисине дегеле араб тилинин өнүгүшүнө салымдарын кошушкан.

Куфа мекетбинин Басра мектебинен айырмасы отурукташкан жана көчүп жүргөн арабтардан ырларды жана сүйлөмдөрдү кеңири колдонушунда. Куфа аалымдары чөлдө жашаган бедиундар менен көп маек кылышып, алардан нукура араб тилиндеги мисалдардан өзүлөрүнүн чыгармачылыктарында колдонушкан. Куфа мектебинин тарапташтары кээде эрежелерден чыгып кетишкен. Ал эми, Басра мектебинин тарапташтары адабий тилде сүйлөгөн арабтан мисалдарды алып катуу турушкан. Бирок, Куфалыктар анчалык бекем карманышкан эмес. Себеби, куфалыктар мисалдарын ар түрдүү ырлардан, риваяттардан жана фикхий эрежелерден колдонушкан (5, 165-бет).

Ошондуктан, басралыктар адабий араб тилине салыштырмалуу мисалдарды колдонууга шарт койушкан. Бирок, бул эки мектеп тең араб тилине зор салымдарын кошушкан. Эки мектептин грамматика илимин үйрөтүүдө айырмачылыктары жана окшоштуктары араб тилинин дүйнөдөгү үлкөн тилдердин бири экенине далил

Колдонулган адабияттар:

1. Доктор: Фатхий Абдулафаттах ар-Рахманий: “Абул Асвад ад-Дуалий жана Нахвинин пайда болушу”.
2. Арабча-кыргызча сөздүк.
3. Якут аль-Химавий ар-Румий: “Адабиятчылардын жыйнагы”.
4. Шамшиддин аз-Захабий: “Адабиятчы аалымдардын өмүр таржымалы”.
5. Шавкий Дойф: “Грамматикалык мектептер”

УДК 376.3

DOI 10.33514/1694-7851-2021-1-259-264

Байдуева Н.Б., Конокбаева А.Н.

И.Арабаев атындагы КМУнун окутуучусу,
И.Арабаев атындагы КМУнун окутуучусу

Байдуева Н.Б., Конокбаева А.Н.

преподаватель КГУ им.И.Арабаева,
преподаватель КГУ им.И.Арабаева

Baydueva N.B., Konokbaeva A.N.

Teacher KSU named after I. Arabaev,
Teacher KSU named after I. Arabaev

**МҮМКҮНЧҮЛҮГҮ ЧЕКТЕЛГЕН БАЛДАР ҮЧҮН АТАЙЫН ПЕДАГОГДОРДУ
ДАЯРДОО**